

moderní vybavení bytu ovlivňuje množství volného času věnovaného domácím pracím, získáme v celé práci jen málo informací o tom, jak ekonomické náklady na pořízení bytu a nájemné samo (které není často právě malé a je i výrazně diferencované podle doby výstavby sídliště i tím, zda jde o byty státní, družstevní či podnikové) ovlivňuje rodinnou ekonomiku i způsob života rodiny či spokojenost s bydlením na sídlišti.

V publikaci je věnováno mnoho prostoru detailnímu popisu různých stránek spokojenosti s bydlením na sídlištech. Přesto žádná z otázek nezjišťovala (pokud tak lze soudit z publikovaných dat) spokojenost s výší nájemného a celkovými náklady na bydlení. Určitá pozornost je těmto otázkám věnována v souvislosti s adaptací starých lidí na bydlení v sídlišti, zde však je již skutečně nepřehlednutelná. Uvážíme-li, že bytová politika i produkce sídlištních bytů plní důležité úkoly i z hlediska regulace pohybu pracovních sil i životní úrovně, pak opomenutí těchto momentů poněkud oslabuje aplikabilitu zjištěných poznatků mimo rámec sociologie bydlení a urbanismu.

Publikace se koncentruje — jak již bylo řečeno — na postižení sociálních a kulturních stránek života na sídlištech. Vzniká však nutná otázka, zda sociální a kulturní analýzu lze realizovat bez systematického zvládnutí ekonomicky podmíněných aspektů způsobu života, popřípadě zda absence těchto úvah není současně teoreticky i prakticky problematickou redukcí obsahu pojmu sociální, popřípadě kulturní. Čím více se ostatně do popředí dostává problém intenzifikace národního hospodářství, tím více také nabývá na závažnosti otázka, jak a za jakou cenu se lidé zabydlují na sídlištech, jaké má tento proces další, byť zprostředkované sociální důsledky (např. v oblasti práce a pracovního výkonu) a jakým způsobem nikoli sídliště samo, ale především proces adaptace na ně působí na dynamiku potřeb a vyžádání člověka jakožto osobnosti i pracovní síly. Zejména v tomto směru by bylo proto žádoucí analýzu sídlišť ještě prohloubit.

Přestože zpracování problematiky je dosud v některých ohledech mezerovité, představuje publikace *Lidé a sídliště* svým zpracováním, obšírností záběru i realismem v posuzování problematiky novou, vyšší kvalitu a již proto lze její prostudování vřele doporučit jak zájemcům o otázky sociologie bydlení, architektury a urbanismu, tak všem, kteří se zabývají z praktického i teoretického hlediska společenskou dynamikou naší společnosti.

Jiří Linhart

M. Pittner: Regulace — řízení — vedení

Praha, Academia 1984, 238 s.

V současné době je v socialistických zemích věnována značná pozornost problematice řízení. Je to naprosto pochopitelné, neboť v epoše vědeckotechnické revoluce nelze efektivně využívat intenzivní faktory růstu (především vědu a techniku tak, aby byl zabezpečen sladěný, harmonický rozvoj socialistické společnosti) bez systematického zdokonalování plánového řízení. Zvládnutí tohoto úkolu klade na teorii i praxi řízení nemalé nároky.

V socialistických zemích se výzkum problematiky řízení systematicky rozvíjí. Podařilo se vypracovat jednotnou marxisticko-leninskou koncepci řízení socialistické společnosti a úspěšně vyřešit celou řadu problémů. Avšak některé otázky zůstávají dosud nezodpovězeny. Kromě toho podrobnější analýza běžně používaných pojmů a kategorií ukazuje, že jak v praxi řízení, tak i v teorii je stejným kategoriím přisuzován často dosti rozdílný obsah. Například někteří autoři zaměňují pojem řízení za regulaci, jiní považují řízení a vedení za synonyma ap. Tento stav negativně ovlivňuje řídicí praxi a ztěžuje i rozvoj teorie. Proto je těmto otázkám stále věnována výzkumná pozornost, což potvrzují práce našich a zahraničních autorů. Patří mezi ně i monografie M. Pittnera.

Autor důsledně uplatňuje marxisticko-leninské principy v sociálně filozofické analýze zkoumané problematiky. Jeho výklad je soustředěn — jak název naznačuje — kolem tří základních kategorií, které pak používá při výzkumu řízení v různých společenských systémech.

První z nich je regulace, která představuje schopnost systému usměrňovat vývoj svých změn způsobených vnějšími a vnitřními vlivy tak, aby se dokázal přizpůsobit měnícím se podmínkám, udržel se v rovnovážném stavu a normálně fungoval. Regulace tudíž vykonává důležitou stabilizační, integrační a evoluční funkci (s. 11). Charakter a úroveň regulace, podmíněné objektivními zákonitostmi systému má rozdílnou kvalitu. Pro tuto regulaci je příznačné, že se uskutečňuje bez zásahů člověka, silami samotného systému, jako objektivní, živelný, automatický, samoregulační proces.

Regulace uskutečňovaná člověkem i regulace sociální plní obdobné funkce jako regulace v biologických systémech, ale liší se od ní tím, že je usměrňována lidskou činností a představuje tudíž specifický vztah mezi subjektem a objektem. Účelnost této regulace se realizuje na základě cíle, který usměrňuje regulační činnost lidí. V této souvislosti

autor charakterizuje společné i odlišné rysy v účelnosti biologického a sociálního typu, což umožňuje hlouběji pochopit biologickou a sociální regulaci. Aby člověk dokázal uskutečnit svůj regulační zásah do různých systémů, vytváří si na základě poznání zákonitostí regulačních procesů v přírodních, technických a společenských systémech různé typy regulátorů. Ty představují vlastně zvěčnělé orgány regulace, které usměrňují regulační procesy, například zabezpečují opakování určitých regulačních úkonů ap., podle záměrů člověka.

Za nejvyšší typ regulace považuje M. Pittner regulaci sociální, která zajišťuje pomocí normativní základny (normy, standardy, kritéria), faktorů nenormativní povahy (cíle, ideje) a specifické lidské činnosti elementární funkce sociálního systému. Celý soubor činitelů, pomocí nichž se sociální regulace uskutečňuje, působí jako objektivní síly. Velice však záleží na činnosti subjektu — samotného člověka — na jeho schopnosti přijmout nebo odmítnout normy i nenormativní faktory, na jeho dovednosti cílevědomě usměrňovat proces tvorby celého souboru komponentů regulace, vztahů mezi nimi i způsob jejich uplatňování tak, aby sociální regulace ve své celostnosti odpovídala potřebám vývoje společnosti. Z tohoto hlediska je velice důležité zabezpečení funkce sociální regulace jako relativně samostatné základní složky společenského systému řízení.

Řízení je v monografii analyzováno jako konkrétně historický jev, jako specifická lidská činnost, jež tvoří mimořádně významnou organickou součást souhrnné společenské práce. Jeho úloha spočívá v uskutečňování iniciační, inovační, organizační, koordinační a kontrolní funkce. V návaznosti na práci minulých generací zabezpečuje kontinuitu systému a současně uspořádává, slaďuje a usměrňuje činnost žijících generací tak, aby se uskutečňovala rozšířená reprodukce a realizovaly se stanovené cíle. Řízení tudíž představuje vyšší typ cílevědomého usměrňování složitých, zejména sociálních systémů než regulace, neboť jeho prostřednictvím člověk dokáže hlouběji a komplexněji ovládat procesy a systémy. Za podnětné považujeme objasnění dialektiky vazeb mezi objektivní a subjektivní složkou regulace i mezi regulací a řízením; přispívá k poznání společných a rozdílných rysů regulace a řízení.

Při výzkumu celospolečenského systému plánovitého řízení je kladen důraz na otázku *vedení*, které představuje specifický typ subjektu-objektových vztahů, kdy subjektem i objektem jsou lidé, sledující určité cíle. Vedení, které se zabývá řízením vztahů mezi třídami a vrstvami, je hlavní dynamizující složkou systému řízení. Jako organizační složka politiky zabezpečuje z hlediska zájmů vládnoucí třídy vývoj celé společnosti a vtiskuje politickému řízení specifickou kvalitu.

M. Pittner vychází z názorů klasiků marxismu-leninismu na politické řízení, panování i hegemonii a po podrobné analýze soudobého buržoazního řízení dokazuje, že jeho charakteristickým rysem je nedemokratičnost, manipulování s pracujícími, potlačování jejich subjektivity, což je neklamným důkazem jeho odcizenosti od lidu. V pravém smyslu se politické řízení může plně realizovat jako vedení až v socialistické společnosti, kde vzniká nová kvalita vztahů mezi subjektem a objektem plánovitého řízení, jež tvoří organické složky lidu. Pojednává též o ekonomickém (hospodářském), ideologickém a kulturním vedení i o realizaci vedení po linii stranické, státní a celospolečenských organizací. Autor přesvědčivě dokazuje, že za socialismu upevňování vedoucí úlohy dělnické třídy a její marxisticko-leninské strany je základní podmínkou úspěšnosti plánovitého řízení.

Kategorie vedení, řízení a sociální regulace vyjadřují různou úroveň celospolečenského plánovitého řízení — úroveň stranického vedení, které jako nejvyšší typ politického vedení a řízení stanovuje základní koncepci a strategii celospolečenského řízení, úroveň jednotlivých druhů národohospodářského řízení, které zabezpečuje realizaci úkolů po státní linii i úroveň sociální regulace. V etapě rozvinutého socialismu patří k nejdůležitějším úkolům politického řízení zabezpečení komplexního rozvoje společenského systému v celku. Přitom nutno dbát, aby jednotlivé složky řízení účinně plnily své progresivní poslání, aby se realizovalo skutečné vedení lidí a současně se v řízených kolektivech a organizacích prohlubovaly prvky seberegulace, sebeřízení a samosprávy.

Ke zvláštnostem soudobé vědeckotechnické revoluce patří, že — v podobě vědy a progresivní techniky — poskytuje řízení prostředky ke zvýšení jeho účinnosti. Autor v této souvislosti pojednává o „technologii“ řízení a ukazuje na změny, k nimž dochází ve vztazích mezi člověkem a technikou ve sféře řízení. Na základě hluboké analýzy vztahu cíle a prostředku i kritického rozboru různých, zejména buržoazních názorů na úlohu počítačů v řízení ukazuje, že komputarizace, kybernetizace ap., nepředstavuje nový subjekt, ale soubor technických prostředků, které člověk k řízení používá. Tyto prostředky pochopitelně umožňují zvyšovat efektivnost řízení, ale nemohou nahradit funkci člověka jako subjektu v řízení ani nemění sociální podstatu řízení. Z marxistického hlediska jde tudíž o kvalitativní změnu v technologii řízení, a nikoli o změnu jeho obsahu.

Při budování rozvinuté socialistické společnosti náleží přední místo *plánovitému řízení*. M. Pittner reaguje na společenskou potřebu, navazuje na marxisticko-leninskou koncepci

vědeckotechnické revoluce, rozpracovanou v dílech našich a sovětských vědců a nastiňuje reálné cesty zdokonalování všech složek společenského řízení — sociální regulace, jednotlivých druhů řízení i vedení — umožňující zabezpečit komplexní, proporcionální rozvoj společnosti a cílevědomě využívat výsledků vědy i moderní techniky pro šťastný a bohatý život lidu. Škoda, že do této části práce autor v konkrétní podobě nezakomponoval poznatky, které přinesla kategoriální analýza řízení a které mohou dále přispět k zdokonalení jednotlivých složek řídicího procesu — plánování, programování, projektování.

M. Pittner dále podrobuje kritice buržoazní názory na řízení vědy, zejména jednostrannost internalistického a externalistického pojetí a dokazuje, že efektivně řídit vědu v zájmu celé společnosti i pracujícího člověka dokáže jedině socialismus. Je tomu tak proto, že za socialismu společenské řízení cílevědomě usměrňuje rozvoj vědy tak, že sjednocuje „vnější“ společenské působení na vědu, která dostává charakter vědecké orientace na základě společenských potřeb, s vývojem „zevnitř“, s vlastní orientací vědců, jež nabývá podoby jejich společenské sebereflexe, společenského sebeuvědomění a společenského sebeřízení. Čím důsledněji řízení zabezpečuje, aby věda plnila své rostoucí společenské funkce, aby co nejlépe přispívala k rozvoji výrobních sil, společenských vztahů i ke všeobecnému rozvoji člověka, tím více se v socialismu utvářejí příznivé společenské podmínky pro efektivní řízení jejího vlastního rozvoje, pro realizaci dalekosáhlých změn v její povaze, spojených s pronikáním do nových sfér a vrstev sociální skutečnosti (s. 196).

Ke kladům monografie patří, že autor přistupuje k výzkumu řízení netradičním způsobem, že nastoluje nové otázky a snaží se na ně kvalifikovaně odpovědět. Nejvýraznější se to projevuje v podrobné analýze základních kategorií — regulace, řízení, vedení — jejich obsahu a vzájemných dialektických vztahů. M. Pittner tvořivě používá marxistický filozofický aparát při výzkumu řízení jako sociálního fenoménu i při rozpracovávání některých závažných otázek — například vztahu mezi subjektem a objektem řízení, úlohy racionality, účelu a cíle v řízení, vztahu mezi živelností a řízením, charakteru vztahů v systému řízení i dalších — jejichž řešení umožňuje prohlubovat světónázorovou i teoreticko-metodologickou stránku marxisticko-leninské vědy o řízení. Podnětné jsou z tohoto hlediska jeho náměty na rozvíjení jednotné vědy o řízení socialistické společnosti i nástin místa a úlohy jednotlivých, zejména společenských věd v tomto procesu. Kritická analýza některých buržoazních teorií řízení umožnila hlouběji osvětlit jejich ideologické a apologetické poslání. Odhalení odcizeného charakteru buržoazního řízení patří k teoretickým přínosům práce.

Positivním rysem je, že autor se snaží uplatnit kategorie, které rozpracovává z obecné teoretického hlediska při řešení některých konkrétních problémů — při analýze vztahů mezi politikou, řízením a vedením v buržoazní a socialistické společnosti, mezi vědou, technikou a řízením. Podařilo se mu přesvědčivě ukázat, že při komplexním přístupu k celospolečenskému systému řízení nelze opomíjet úlohu regulačních procesů v celém systému i v jeho jednotlivých složkách, že odpovídající místo je nutno věnovat funkcím různých druhů řízení, jakož i způsobům a formám vedení, chceme-li vytvořit adekvátní systém řízení, schopný zabezpečit harmonický a proporcionální vývoj socialistické společnosti.

Avšak otázka, jak uplatnit obecné poznatky při zkvalitňování řízení v jednotlivých společenských oblastech i různých sférách společenského řízení, byla zodpovězena jen částečně. Její podrobné řešení bude vyžadovat hlubší analýzu. Nutno však ocenit autorův přístup k velice aktuální společenské problematice, který umožnil z marxistických pozic obohatit výzkum řízení o nové momenty i pohledy, jež přispívají k rozvoji vědy o řízení socialistické společnosti.

Jiří Kuzin

L. Lebart, A. Morineau, K. M. Warwick: Multivariate Descriptive Statistical Analysis
(Mnohorozměrná deskriptivní statistická analýza)

New York, John Wiley & Sons 1984, 231 s.

Jak patrně z podtitulu *Korespondenční analýza a příbuzné techniky pro velké matice*, kniha se zabývá jednou z nejprogresivnějších a nejnadanějších metod a představuje autoritativní a autentický záznam o stavu jejího rozvoje a praktické využitelnosti.

Deskriptivní metody ve statistické analýze dat nabývají na důležitosti především ze dvou důvodů: 1) věda, výzkum i praxe mají k dispozici velké množství údajů, které je třeba přehledně uspořádat, zredukovat a zhodnotit; 2) vznik datových souborů se většinou neřídí podle modelů pravděpodobnostních výběrových plánů, stále častěji se objevují data úplných šetření, u nichž je výběrová chyba nepatrná, zato však jiné typy chyb výrazné.